

Т.О. ГУСАКОВСЬКА, Л.А. РИБАЛКО-РАК

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ОЦІНЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Для ефективного управління інтелектуальним потенціалом підприємства важливе значення має здійснення його адекватної оцінки. Процес оцінювання інтелектуального потенціалу промислового підприємства є складовою процесу управління його інтелектуальним потенціалом та вимагає розробки відповідного організаційно-методичного забезпечення. Метою статті є дослідження теоретичних засад процесу управління оцінюванням інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності промислових підприємств та обґрунтування підходу, що дозволить забезпечити найбільш ефективне здійснення даного процесу. Для визначення передумов здійснення процесу оцінки інтелектуального потенціалу охарактеризовано його структуру. Виходячи з цього обґрунтовано виділення підпроцесів у процесі оцінки інтелектуального потенціалу промислового підприємства. До цих підпроцесів віднесено такі: оцінка інтелектуального капіталу підприємства; оцінка ефективності використання інтелектуального капіталу підприємства; оцінка можливостей розвитку. Визначено, що процес оцінювання інтелектуального потенціалу має враховувати особливості та специфіку складових об'єкта оцінювання. Проаналізовано основні підходи до здійснення оцінки інтелектуального потенціалу промислового підприємства та, зокрема, його складових – інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності. Для інтелектуальної власності в залежності від цілей оцінки можуть бути застосовані методи прямої грошової оцінки в рамках витратного, дохідного та ринкового підходів. Зроблено висновок, що найбільш доцільними при здійсненні оцінки інтелектуального потенціалу підприємства є SC-методи, які передбачають розрахунок ключових показників, що характеризують досягнення стратегічних цілей підприємства. Результат оцінки інтелектуального потенціалу за цими методами - масштабування факторів, що є визначальними для дохідності підприємства в довгостроковому періоді. Їх використання дозволять оцінити як нинішній стан та ефективність реалізації інтелектуального потенціалу підприємства, так і можливості для його майбутнього розвитку.

Ключові слова: інтелектуальна власність; інтелектуальний потенціал; інтелектуальний капітал; процес управління; процес оцінювання; методи оцінювання.

Т.А. ГУСАКОВСКАЯ, Л.А. РЫБАЛКО-РАК

УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССАМИ ОЦЕНИВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Для эффективного управления интеллектуальным потенциалом предприятия важное значение имеет осуществление его адекватной оценки. Процесс оценки интеллектуального потенциала промышленного предприятия является составной частью процесса управления его интеллектуальным потенциалом и требует разработки соответствующего организационно-методического обеспечения. Целью статьи является исследование теоретических основ процесса управления оценкой интеллектуального потенциала и интеллектуальной собственности промышленных предприятий и обоснование подхода, который позволит обеспечить наиболее эффективное осуществление данного процесса. Для определения предпосылок осуществления процесса оценки интеллектуального потенциала охарактеризовано его структуру. Исходя из этого обосновано выделение подпроцессов в процессе оценки интеллектуального потенциала промышленного предприятия. К этим подпроцессам отнесены следующие: оценка интеллектуального капитала предприятия; оценка возможностей развития. Определено, что процесс оценки интеллектуального потенциала должен учитывать особенности и специфику составляющих объекта оценки. Проанализированы основные подходы к осуществлению оценки интеллектуального потенциала промышленного предприятия и, в частности, его составляющих - интеллектуального капитала и интеллектуальной собственности. Для интеллектуальной собственности в зависимости от целей оценки могут быть применены методы прямой денежной оценки в рамках затратного, доходного и рыночного подходов. Сделан вывод, что наиболее целесообразными при оценке интеллектуального потенциала предприятия являются SC-методы, предполагающие расчет ключевых показателей, характеризующих достижение стратегических целей предприятия. Результат оценки интеллектуального потенциала с помощью этих методов - масштабирование факторов, которые являются определяющими для доходности предприятия в долгосрочном периоде. Их использование позволит оценить как нынешнее состояние и эффективность реализации интеллектуального потенциала предприятия, так и возможности для его будущего развития.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность; интеллектуальный потенциал; интеллектуальный капитал; процесс управления; процесс оценивания; методы оценивания.

T. HUSAKOVSKA, L. RYBALKO-RAK

MANAGEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY AND INTELLECTUAL CAPACITY ASSESSMENT PROCESSES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

For effective management of the intellectual potential of an enterprise, it is important to carry out its adequate assessment. The process of assessing the intellectual potential of an industrial enterprise is an integral part of the process of managing its intellectual potential and requires the development of appropriate organizational and methodological support. The purpose of the article is to study the theoretical foundations of the process of managing the assessment of the intellectual potential and intellectual property of industrial enterprises and substantiate an approach that will ensure the most effective implementation of this process. To determine the prerequisites for the implementation of the process of assessing the intellectual potential, its structure is characterized. Based on this, the selection of sub-processes in the process of assessing the intellectual potential of an industrial enterprise is substantiated. These sub-processes include the following: assessment of the intellectual capital of the enterprise; assessment of the efficiency of using the intellectual capital of the enterprise; assessment of development opportunities. It is determined that the process of assessing intellectual potential should take into account the features and specifics of the components of the assessment object. The main approaches to assessing the intellectual potential of an industrial enterprise and, in particular, its components - intellectual capital and intellectual property - are analyzed. For intellectual property, depending on the purpose of the valuation, direct monetary valuation methods can be applied within the cost, income and market approaches. It is concluded that the most appropriate in assessing the intellectual potential of an enterprise are SC-methods, which involve the calculation of key indicators characterizing the achievement of the strategic goals of the enterprise. The result of assessing the intellectual potential using these methods is the scaling of factors that are decisive for the profitability of an enterprise in the long run. Their use will make it possible to assess both the current state and the effectiveness of the implementation of the intellectual potential of the enterprise, and the possibilities for its future development.

Keywords: intellectual property; intellectual potential; intellectual capital; management process; assessment process; assessment methods.

© Т.О. Гусаковська, Л.А. Рибалко-Рак, 2021

Вступ. В умовах постіндустріальної економіки серед факторів конкурентоспроможності промислових підприємств на перший план виходить його інтелектуальний потенціал. Впровадження інновацій в господарській діяльності підприємства, зокрема, виробництво інноваційної продукції та використання передових технологій стає необхідною умовою розвитку підприємства. Здійснення інноваційної діяльності є неможливим без високого рівня інноваційного потенціалу. Тому на сьогоднішній день особливої актуальності набувають питання формування оптимального інструментарію управління інтелектуальним потенціалом підприємства та його основних складових.

Аналіз стану питання. Для ефективного управління інтелектуальним потенціалом підприємства важливе значення має здійснення його адекватної оцінки. Процес оцінювання інтелектуального потенціалу промислового підприємства є складовою процесу управління його інтелектуальним потенціалом та вимагає розробки відповідного організаційно-методичного забезпечення. Від того, наскільки обраний підхід до здійснення процесу оцінки буде відповідати цілям та особливостям об'єкту управління, на пряму залежить ефективність даного процесу. На сьогоднішній день існує низка розробок щодо оцінювання окремих складових інтелектуального потенціалу підприємства – людського капіталу, інтелектуальної власності, споживчого та структурного капіталу тощо.

Мета роботи. Метою статті є дослідження теоретичних засад процесу управління оцінюванням інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності промислових підприємств та обґрунтування підходу, що дозволить забезпечити найбільш ефективне здійснення даного процесу.

Аналіз основних досягнень і літератури. Різним аспектам управління інтелектуальним потенціалом підприємств присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: Л. Едвінсона, Р. Гайдай, Т. Лозової, Г. Островської, П. Перерви, К. Свейбі, Т. Стюарта, Г. Швець та інших [1-10].

Проте зважаючи на складність та багатогранність проблеми потребують подальшого дослідження методичні та організаційні засади здійснення оцінки інтелектуального потенціалу промислового підприємства та його важливої складової – інтелектуальної власності.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Створення та впровадження у виробництво нових продуктів та процесів, використання інноваційних технологій в управлінні є передумовою для успіху на ринку, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, соціально-економічного розвитку підприємства у довгостроковій перспективі. Ефективність даного процесу на пряму залежить від наявності у підприємства інтелектуального потенціалу, що включає творчі можливості працівників до створення та впровадження розробок, наявність інтелектуальних продуктів та об'єктів інтелектуальної власності, а також організаційні та технічні можливості для їх використання.

Для визначення передумов здійснення процесу оцінки інтелектуального потенціалу розглянемо його основні складники (рис. 1).

Рис. 1. Основні елементи інтелектуального потенціалу підприємства

Джерело: сформовано на основі [1, 4, 11]

Складові елементи інтелектуального потенціалу та порядок їх формування будуть визначати особливості організації його оцінки. Виходячи з вищевказаної схеми процес оцінки інтелектуального потенціалу буде включати в себе такі підпроцеси:

- оцінка інтелектуального капіталу підприємства;
- оцінка ефективності використання інтелектуального капіталу підприємства;
- оцінка можливостей розвитку.

При цьому процес оцінки інтелектуального капіталу буде включати в себе підпроцеси оцінки людського капіталу, структурного та клієнтського капіталу, оскільки кожен з цих підпроцесів має свої вимоги відповідно до особливостей об'єкта оцінки.

Якщо враховувати статичні і динамічні властивості інтелектуального капіталу, його можна визначити як всі наявні інтелектуальні ресурси організації, які є джерелом майбутніх доходів організації та її додаткової вартості.

Людський капітал - сукупна величина інвестицій у навчання і підвищення кваліфікації персоналу. Включає також компетентність і креативність працівників, користь від їх діяльності для організації,

що в аспекті управління інтелектуальним потенціалом підприємства є дуже важливою характеристикою людського капіталу. Клієнтський капітал складається зі зв'язків і стійких відносин з клієнтами і партнерами. Організаційний капітал - систематизована частина інтелектуального капіталу, яка має відношення до організації в цілому (процедури, технології, системи управління, технічне і програмне забезпечення, об'єкти інтелектуальної власності, організаційні структури).

На сьогоднішній день існує низка методик для оцінки інтелектуального потенціалу та його складових (зокрема, інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності), які об'єднані в чотири групи (рис. 2).

Методи прямої грошової оцінки окремих складових інтелектуального капіталу передбачають вимірювання вартості зазначених складових на базі наступних підходів:

витратного підходу (наприклад, розрахунок суми витрат, понесених на створення об'єкта інтелектуальної власності);

дохідного підходу - розраховується прогнозований дохід, який підприємство може отримати, використовуючи дану складову інтелектуального капіталу, реалізуючи свій інтелектуальний потенціал; ринкового (порівняльного підходу) – оцінюється складова інтелектуального капіталу на основі порівняння минулих угод щодо передачі прав на аналогічні об'єкти.

Методи ринкової капіталізації також оцінюють інтелектуальний потенціал підприємства у вартісному виразі, але базуються на припущенні, що саме інтелектуальний потенціал є джерелом формування доданої вартості підприємства, тобто різниця між балансовою вартістю підприємства та його ринковою вартістю – це і є вартість інтелектуального потенціалу. Особливістю цієї групи методів є спрямованість на оцінку та кількісне вимірювання інтелектуального капіталу, його вкладу у формування вартості підприємства, основна увага акцентується на управлінні вартістю інтелектуального капіталу з метою підвищення вартості всього бізнесу.

Рис. 2. Методичний інструментарій оцінювання інтелектуального потенціалу підприємства [3]

Найбільш доцільними при здійсненні оцінки інтелектуального потенціалу, на наш погляд, є SC-методи, що передбачають розрахунок ключових показників, які характеризують досягнення стратегічних цілей підприємства.

Результат оцінки інтелектуального потенціалу за цими методами - масштабування факторів, що є визначальними для дохідності підприємства в довгостроковому періоді. Цей результат може використовуватись як основа для прийняття рішень відносно змін (управління людськими ресурсами, управління підприємством, маркетинг, збут і т.д.), а також як керівництво для щоденних робочих процесів.

Початок застосуванню зазначеної групи методів поклали розробки Л. Едвінсона та Р. С. Каплана і Д. П. Нортон. В 1991 році Л. Едвінсоном в компанії Skandia розроблювалась нова бізнес-стратегія в рамках «бізнес-логіки інтелектуального капіталу» [4]. Одним із результатів цих розробок є Skandia Navigator, система, розроблена з метою визначення керівництвом фірми не лише фінансових показників, але також і показників, що враховують важливі стратегічні перспективи [4].

Модель Balanced Scorecard Р. С. Каплана і Д. П. Нортон має багато спільного з Navigator [12]. Мета розробки цих моделей полягала в тому, щоб дати менеджменту інструмент, за допомогою якого

могла бути визначена сьогодняшня стратегічна позиція підприємства для забезпечення майбутнього розвитку.

Також серед даної групи методів слід відзначити «The intangible assets monitor» К.Е. Свейбі [3]. Кожний з показників у моделі Свейбі має свою одиницю виміру (відсотки, коефіцієнти, вартість у грошових одиницях, питомі показники і т.д.).

Отже, SC-методи оцінки інтелектуального потенціалу підприємства базуються на його розгляді як необхідної умови для інноваційного розвитку підприємства, його майбутніх фінансових результатів та сильної конкурентної позиції. Ця група методів направлена на аналіз та оцінку інтелектуального потенціалу підприємства з метою забезпечення його розвитку.

Висновки. Таким чином, процес оцінювання інтелектуального потенціалу має враховувати особливості та специфіку складових об'єкта оцінювання. Формуючи методику оцінювання інтелектуального потенціалу підприємства найбільш доцільним є використання SC-методів, що дозволяють оцінити як нинішній стан та ефективність реалізації інтелектуального потенціалу підприємства, так і можливості майбутнього розвитку.

Список літератури

1. Гайдай Р. Ф. Оцінка інтелектуального потенціалу підприємства з врахуванням його сутнісного змісту. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 3. С. 191-194.
2. Островська Г. Управління інтелектуальним потенціалом підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2018. №2(55). С. 88-97.
3. Sveiby K. E. Methods for Measuring Intangible Assets. URL: www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm.
4. Edvinsson L. Skandia Navigator. URL: <http://www.intellectualcapital.se>.
5. Stewart T. A. Intellectual capital: the new wealth of organizations. New York: Doubleday Currency, 1997.
6. Лозова Т. І., Шамін М.В. Інтелектуальний потенціал підприємства як економічна категорія. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. Вип. 10. С. 113-116.
7. Перерва П.Г., Жегус О.В. Науково-інноваційний потенціал України та сучасні проблеми його використання. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/vcpi/TPtEV/2011_26/stat_iya/Pererva.pdf.
8. Перерва П.Г. Трансфер технологій / П.Г.Перерва, Коцискі Д., М.Верес Сомосі. Харків-Мішкольц: НТУ «ХПІ», 2012. 668 с.
9. Перерва П. Г., Марчук Л.С. Інтелектуальний потенціал як економічна категорія. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 15 (1291). С. 53-63.
10. Швець Г.О. Особливості інтелектуального потенціалу підприємства. *Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2017. Вип. 16. С. 144-149.

11. Гусаковська, Т. О., Кобельєва, Т. О. Підходи до оцінки інтелектуального капіталу промислового підприємства. *Науковий вісник ПУЕТ: Economic Sciences*. 2016. №1 (73). С. 16-22.
12. Каплан Р.С., Нортон Д.П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. Москва: Олимп-бизнес, 2004. 344 с.

References (transliterated)

1. Haidai R. F. *Otsinka intelektualnoho potentsialu pidpriemstva z vrakhuvanniam yoho sutnisnoho zmistu* [Assessment of the intellectual potential of the enterprise taking into account its essential content] *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of Khmelnytsky National University]. 2009. no. 6. T. 3. pp. 191-194.
2. Ostrovska H. *Upravlinnia intelektualnym potentsialom pidpriemstva* [Management of intellectual potential of the enterprise]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk* [Galician economic bulletin]. 2018. vol. 55, no 2. pp. 88-97.
3. Sveiby K. E. Methods for Measuring Intangible Assets. URL: www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm.
4. Edvinsson L. Skandia Navigator. URL: <http://www.intellectualcapital.se>.
5. Stewart T. A. Intellectual capital: the new wealth of organizations. New York: Doubleday Currency, 1997.
6. Lozova T. I., Shamin M.V. *Intelektualnyi potentsial pidpriemstva yak ekonomichna katehoriia* [Intellectual potential of the enterprise as an economic category] *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy* [Economics and Enterprise Management]. 2016. vol. 10. pp. 113-116.
7. Pererva P.H., Zhehus O.V. *Naukovo-innovatsiyni potentsial Ukrainy ta suchasni problemy yoho vykorystannia* [Scientific and innovative potential of Ukraine and modern problems of its use] URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/vcpi/TPtEV/2011_26/stat_iya/Pererva.pdf.
8. Pererva P.H. *Transfer tekhnolohii* [Technology transfer] / P.H.Pererva, Kotsyski D., M.Veress Somosi. Kharkiv-Mishkolts: NTU «KhPI», 2012. 668 p.
9. Pererva P. H., Marchuk L.S. *Intelektualnyi potentsial yak ekonomichna katehoriia* [Intellectual potential as an economic category] *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiyi politekhnichnyi instytut» : ekonomichni nauky* [Bulletin of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»: Economic Sciences] Kharkiv : NTU «KhPI», 2018. vol. 15, no 1291. pp. 53-63.
10. Shvets H.O. *Osoblyvosti intelektualnoho potentsialu pidpriemstva* [Features of the intellectual potential of the enterprise] *Teoretychni ta praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti* [Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property.] 2017. vol. 16. pp. 144-149.
11. Husakovska, T. O., Kobieliieva, T. O. *Pidkhody do otsinky intelektualnoho kapitalu promyslovoho pidpriemstva* [Approaches to the assessment of intellectual capital of an industrial enterprise] *Naukovyi visnyk PUET: Economic Sciences* [Scientific Bulletin of PUET: Economic Sciences] 2016. vol. 1. no 73. pp. 16-22.
12. Kaplan R. S., Norton D.P. *Sbalansirovannaya sistema pokazatelej. Ot strategii k dejstviyu* [Balanced scorecard. From strategy to action.] Moskva : Olimp-biznes, 2004. 344 p.

Надійшла (received) 18.02.2021

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Гусаковська Тетяна Олександрівна (Гусаковская Татьяна Александровна, Husakovska Tetiana) – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»; м. Полтава, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9094-3613>; e-mail: tatgus@ukr.net

Рибалко-Рак Леся Андріївна (Рыбалко-Рак Леся Андреевна, Rybalko-Rak Lesia) – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»; м. Полтава, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2269-9209>; e-mail: rybalko2004@ukr.net